

TOMASZ RACHWAŁ

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska ■ Pedagogical University of Cracow, Poland

Działalność na rzecz edukacji w zakresie przedsiębiorczości Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Activities on Entrepreneurship Education of the Department of Entrepreneurship
and Spatial Management, Institute of Geography, Pedagogical University
of Cracow

Streszczenie: W artykule zaprezentowano działania, które podejmowane są w Zakładzie Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie na rzecz edukacji przedsiębiorczości i wskazują na dużą aktywność Zakładu w tym zakresie. Przedstawiono je na tle przesłanek powstania Zakładu i problematyki badawczej podejmowanej przez jego pracowników. Działania te związane są przede wszystkim z organizowaniem corocznych konferencji z zakresu przedsiębiorczości oraz zjazdów nauczycieli przedsiębiorczości, wydawaniem rocznika naukowego „Przedsiębiorczość – Edukacja”, wdrożeniem programów studiów oraz specjalności z zakresu przedsiębiorczości, w tym dla celów kształcenia i dokształcania nauczycieli, opracowywaniem programów i podręczników szkolnych oraz akademickich, analizowaniem i opracowywaniem propozycji zapisów podstawy programowej oraz podejmowaniem innych prac eksperckich na rzecz oświaty i rozwoju przedsiębiorczości, a także realizacji krajowych i międzynarodowych projektów badawczych i edukacyjnych. Efekty tej działalności, która ma w znacznej części charakter aplikacyjny, znalazły zastosowanie w praktyce szkolnej i akademickiej.

Abstract: the article presents the activities undertaken at the Department of Entrepreneurship and Spatial Management, Institute of Geography, Pedagogical University of Cracow for entrepreneurship education. These are shown against the background and rationale of the Department creation and research issues carried out by its employees. These activities are mainly related to the organisation of annual conferences on entrepreneurship and conventions of entrepreneurship teachers, the issue of the scientific yearbook “Entrepreneurship – Education”, the implementation of study programs and specialisations in the field of entrepreneurship, including for the purposes of education and training of teachers, development of school curricula and textbooks, analysing and developing proposals for the core curriculum and undertaking other expert work for the education and development of entrepreneurship, as well as the implementation of national and international research and educational projects. Activities for entrepreneurship education outlined in the article indicate a high activity of the Department in this regard. Effects of this activity, which has in large part an application character, have been applied in school and academic practice.

Słowa kluczowe: edukacja w zakresie przedsiębiorczości; krakowskie konferencje z zakresu przedsiębiorczości; nauczyciele przedsiębiorczości; podstawa programowa; projekty edukacyjne; Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej

Keywords: core curriculum; Department of Entrepreneurship and Spatial Management; educational projects; entrepreneurship education; entrepreneurship teachers; Kraków conferences on entrepreneurship; Pedagogical University of Cracow

Otrzymano: 2 lutego 2017

Received: 2 February 2017

Zaakceptowano: 30 czerwca 2017

Accepted: 30 June 2017

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Rachwał, T. (2017). Działalność na rzecz edukacji w zakresie przedsiębiorczości Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 13, 468–490. DOI: 10.24917/20833296.13.35

Wstęp

Procesy transformacji systemowej w Polsce, związane z przechodzeniem od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki opartej na regułach rynkowych, zachodzące pod wpływem impulsów z otoczenia międzynarodowego, związanych z rozwojem gospodarki opartej na wiedzy i kształtowaniem się społeczeństwa informacyjnego, stawiają szczególnie wyzwania wobec systemu oświaty. Wynikają one z konieczności kształtowania społeczeństwa o cechach przedsiębiorczych i umiejętności konkurencyjnego zachowania się w nowych warunkach gospodarki rynkowej. Odnosi się to w szczególności do przygotowania odpowiednich kadr, nie tylko przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych, ale także nowoczesnych gospodarstw rolnych i różnego typu instytucji, w tym także pracowników administracji samorządowej i centralnej. Podstawową rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym odgrywa bowiem społeczeństwo o postawach przedsiębiorczych, zdolne do funkcjonowania w warunkach konkurencji na rynku oraz wychowane w duchu poszanowania zasad etycznych. Aby społeczeństwo to mogło jednak zaistnieć, potrzebna jest stała modernizacja procesu dydaktycznego na wszystkich poziomach edukacyjnych. Szczególnie istotną rolę odgrywa kształcenie młodzieży, przygotowywanie jej do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-gospodarczym, w dynamicznie zmieniających się warunkach funkcjonowania jednostek i działalności przedsiębiorstw w integrującej się Europie i globalizującym się świecie.

W celu sprostania tym wyzwaniom różne organy władzy centralnej i samorządowej, we współpracy z instytucjami pozarządowymi i firmami prywatnymi z sektora edukacyjnego, podejmują różnego typu działania mające na celu podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa. Jednym z nich są reformy programowe systemu oświaty¹. W tym zakresie za trafną należy uznać decyzję o wprowadzeniu od 2002 r. przedmiotu podstawy przedsiębiorczości do szkół ponadgimnazjalnych, a także późniejszą systematyczną modernizację celów i treści kształcenia w obrębie tego przedmiotu oraz wprowadzanie

¹ Szerzej o zmianach programowych we wcześniejszym artykule T. Rachwała w niniejszym tomie.

w jego ramach tych treści z zakresu innych przedmiotów, które sprzyjają kształtowaniu postaw przedsiębiorczych.

Wychodząc naprzeciw tym tendencjom, w strukturze studiów geograficznych Instytutu Geografii obecnego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, na przełomie XX i XXI w. podjęto działania na rzecz uruchomienia nowej specjalności – geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną. W wyniku prowadzonych prac studialnych przyjęto, że niezbędne są działania na rzecz upowszechnienia i podniesienia w społeczeństwie poziomu wiedzy dotyczącej problematyki przedsiębiorczości przez system edukacyjny, co wydaje się niezbędne w celu przyspieszanie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturowego. Założono także, że nowa specjalność zwiększy szanse absolwentów studiów geograficznych na rynku pracy przez nadanie im uprawnień do nauczania nowego przedmiotu – podstaw przedsiębiorczości – w szkołach ponadgimnazjalnych oraz kształcenia w ramach innych zajęć edukacyjnych z tego zakresu, m.in. funkcjonującego wówczas modułu w ramach wiedzy o społeczeństwie – wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym, a także wprowadzonego później fakultatywnego przedmiotu w liceum – ekonomia w praktyce. Przewidywano również, że umożliwi ona nauczycielom, szczególnie tej specjalności, pełniejsze uczestnictwo w strukturach władz samorządowych na poziomie lokalnym czy regionalnym (Zioło, Rachwał, 2016). W konsekwencji podjętej decyzji o uruchomieniu nowej specjalności, w celu zapewnienia dbałości o systematyczną modernizację treści kształcenia oraz doskonalenie procesu dydaktycznego, a przede wszystkim rozwijania prac naukowo-badawczych z zakresu przedsiębiorczości i gospodarki przestrzennej w strukturze Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w dniu 1 stycznia 2001 r. powołano nową jednostkę organizacyjną – Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej. Pierwszym kierownikiem Zakładu był inicjator jego powstania, prof. dr hab. Zbigniew Zioło. Po przejściu profesora na emeryturę w 2007 r. funkcję kierownika objął dr Tomasz Rachwał.

Problematyka badawcza Zakładu

W kolejnych latach funkcjonowania Zakładu dynamicznie rozwijane były prace badawcze oraz realizowano szereg projektów edukacyjnych z zakresu przedsiębiorczości. Działania te nawiązywały do problematyki badawczej określonej w strategii rozwoju Zakładu. Przyjęto, że podstawowe badania i prace naukowo-dydaktyczne pracowników koncentrować się będą wokół (Zioło, Rachwał, 2016):

- teoretycznych problemów przedsiębiorczości i gospodarki przestrzennej,
- procesów globalizacji i integracji europejskiej i ich wpływu na gospodarkę krajową oraz jednostek samorządowych,
- kształtowania regionalnych i lokalnych centrów wzrostu i ich wpływu na otoczenie,
- postępujących procesów transformacji systemu gospodarowania jako podstawy budowy strategii rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturowego samorządowych układów regionalnych i lokalnych,
- kształtowania infrastruktury techniczno-ekonomicznej i społecznej oraz ich wpływ na rozwój gospodarczy układów przestrzennych,
- procesów funkcjonowania przedsiębiorstw w zmieniających się warunkach gospodarowania,

- czynników rozwoju oraz barier ograniczających działalność indywidualnych podmiotów gospodarczych,
- miejsca przedsiębiorczości w gospodarce przestrzennej,
- współpracy transgranicznej,
- wdrażania problematyki przedsiębiorczości do edukacji na poziomie szkół wszystkich szczebli oraz doskonalenie treści, form i metod kształcenia,
- przygotowywania podręczników, pomocy dydaktycznych i materiałów edukacyjnych z przedsiębiorczości, zarówno dla nauczycieli, jak i dla uczniów,
- doskonalenia programów nauczania i treści kształcenia w zakresie specjalności i studiów podyplomowych z zakresu przedsiębiorczości,
- doskonalenia nauczycieli do nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości oraz innych zajęć edukacyjnych z zakresu przedsiębiorczości,
- wymiany doświadczeń oraz wyników prac badawczych osób związanych z edukacją akademicką i szkolną.

Wyniki prac badawczych prowadzonych w Zakładzie są publikowane głównie w wydawnictwach naukowych PAN, wydawnictwach uczelnianych oraz zagranicznych i krajowych czasopismach naukowych, w tym wydawanym przez Zakład roczniku naukowym „Przedsiębiorczość – Edukacja”, oraz prezentowane na wielu konferencjach naukowych krajowych i międzynarodowych. Szczegółowo podejmowaną problematykę badawczą omówiono w innych pracach² (zob. m.in. Borowiec, Rachwał, 2005; Rachwał, Ziolo, 2010; Rachwał, 2011; Ziolo, Rachwał, 2012; Ziolo 2012, 2014). Corocznie wyniki działalności naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej publikowane są także w sprawozdaniach z działalności Instytutu Geografii, w strukturze którego funkcjonuje Zakład (zob. np. Kurek, Rachwał, 2014). Analizy problematyki badawczej i sprawozdania te wskazują, że funkcje przedsiębiorczości w rozwoju układów przestrzennych różnej skali oraz edukacja w zakresie przedsiębiorczości stanowią jedno z podstawowych obszarów zainteresowań badawczych pracowników Zakładu i wpływają z nich następujące inicjatywy:

- organizowanie corocznych konferencji z zakresu przedsiębiorczości oraz zjazdów nauczycieli przedsiębiorczości,
- wydawanie rocznika naukowego „Przedsiębiorczość – Edukacja”,
- udział w organizowaniu innych konferencji z zakresu przedsiębiorczości oraz działalności wydawniczej innych czasopism,
- opracowywanie i wdrażanie programów studiów oraz specjalności z zakresu przedsiębiorczości, w tym studiów podyplomowych i specjalności przygotowujących nauczycieli tego przedmiotu,
- opracowywanie programów i podręczników szkolnych oraz akademickich dla nauczycieli, uczniów i studentów,
- analizowanie i opracowywanie propozycji zapisów podstawy programowej oraz podejmowanie innych prac eksperckich na rzecz oświaty i rozwoju przedsiębiorczości,
- prowadzenie krajowych i międzynarodowych projektów edukacyjnych.

² Informacje o pracownikach Zakładu, których badania są związane z przedsiębiorczością (M. Borowiec-Gabryś, W. Kilar, T. Rachwał, A. Szymańska, Z. Ziolo, M. Zdon-Korzeniowska) zostały opublikowane w *Leksykonie polskich badaczy przedsiębiorczości* (Kosała, Urbaniec, Wach, 2016).

Działania w zakresie organizacji konferencji oraz wydawania czasopisma „Przedsiębiorczość – Edukacja”

W celu upowszechniania problematyki przedsiębiorczości w ramach prac Zakładu, przy udziale instytucji edukacyjnych, biznesowych i nauczycieli, w 2004 r. rozpoczęto organizację ogólnopolskich, a obecnie międzynarodowych, konferencji naukowych poświęconych problematyce kształtowania postaw przedsiębiorczych oraz rozwoju działalności gospodarczej w układach przestrzennych w latach zmian systemu gospodarowania i wdrażania reguł gospodarki rynkowej. Spotkania te stanowią ważne forum wymiany doświadczeń i prezentacji wyników badań uzyskanych w krajowych ośrodkach akademickich. Od 2008 r. połączone są one z ogólnopolskimi zjazdami nauczycieli przedsiębiorczości³. W sumie w latach 2004–2016, czyli na 13 konferencjach, zarejestrowano blisko 1900 uczestników z wszystkich ważniejszych polskich ośrodków naukowych oraz z zagranicy (m.in. z Białorusi, Czech, Słowacji, Niemiec, Rosji, Ukrainy, Węgier, Wielkiej Brytanii). Daje to liczbę średnio ponad 140 zarejestrowanych uczestników na jednej konferencji. Należy podkreślić, że konferencja jest otwarta dla wszystkich chcących wysłuchać referatów i uczestniczyć w dyskusji, dlatego każdorazowo w konferencji uczestniczy ok. 200 innych osób, głównie studentów i doktorantów krakowskich uczelni. W trakcie 13 dotychczasowych konferencji wygłoszono ponad 500 referatów. Nadto Zakład objął patronat naukowy nad cyklem konferencji „Małopolski Szczyt Gospodarczy” współorganizowanych z Małopolskim Forum Przedsiębiorczości i Krajowym Forum Przedsiębiorczości oraz był organizatorem bądź współorganizatorem wielu innych konferencji naukowych, a także edukacyjnych dla nauczycieli.

Wyniki dyskusji i prac badawczych prezentowanych podczas konferencji organizowanych przez Zakład publikowane są w postaci artykułów głównie w roczniku naukowym „Przedsiębiorczość – Edukacja” (ang. ‘Entrepreneurship – Education’). Do tej pory, w latach 2005–2017, ukazało się 13 tomów tego czasopisma⁴. Funkcję redaktora naczelnego pełni Z. Ziolo, zastępcy redaktora naczelnego i redaktora prowadzącego – T. Rachwał, a obowiązki sekretarza redakcji pełnią A.I. Szymańska (sekretarz ds. kontaktów z autorami, recenzentami i wydawnictwem) i M. Semczuk (sekretarz ds. baz indeksacji czasopism). Redaktorem technicznym wydania on-line jest S. Dorocki. Według części B wykazu czasopism punktowanych MNiSW z 2016 r. czasopismo ma 8 pkt. Czasopismo jest indeksowane w bazach czasopism i bibliotekach cyfrowych m.in. BazEkon, BazHum, CEJSH – the Central European Journal of Social Sciences and Humanities, ERIH PLUS: the European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences, Google Scholar, IndexCopernicus, Pedagogicznej Bibliotece Cyfrowej, PBN/POL-Index oraz Repozytorium Uniwersytetu Pedagogicznego⁵.

„Przedsiębiorczość – Edukacja” cieszy się dużym zainteresowaniem autorów oraz czytelników, o czym świadczy m.in. aktywność na stronie internetowej czasopisma oraz stosunkowo wysokie wskaźniki cytacji prac z tych czasopism odnotowane w bazie

³ Wykaz organizowanych konferencji w załączniku 1 na końcu artykułu. Szczegółowe informacje o cyklu konferencji na stronie: www.przedsiębiorczosc.up.krakow.pl oraz w artykułach T. Rachwała (2014) i Z. Ziolo (2014).

⁴ Wykaz wydanych tomów czasopisma „Przedsiębiorczość – Edukacja” w załączniku 3 na końcu artykułu.

⁵ Więcej informacji o czasopiśmie (w języku polskim i angielskim) na stronie internetowej z otwartym (bezpłatnym) dostępem do archiwalnych numerów (www.p-e.up.krakow.pl).

czasopism ekonomicznych i społecznych BazEkon oraz bazie Google Scholar. Artykuły publikowane w czasopiśmie odnoszą się do problematyki uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości, jej roli w funkcjonowaniu przedsiębiorstw i instytucji, w rozwoju układów przestrzennych różnej skali oraz w edukacji. Warto podkreślić, że jest to jedyne czasopismo w Polsce, w którym w każdym tomie co najmniej jedna część poświęcona jest problematyce edukacji w zakresie przedsiębiorczości. Łącznie w czasopiśmie do 2016 r. opublikowano ponad 100 artykułów z zakresu tej problematyki. Redakcja jest otwarta na prezentację doświadczeń dydaktycznych środowiska nauczycielskiego zainteresowanego zagadnieniami przedsiębiorczości oraz jej miejsca w systemie oświaty. W tym celu w czasopiśmie uruchomiono specjalny dział „Notatki z praktyki szkolnej”, w którym mogą być publikowane prace niespełniające kryteriów artykułu naukowego, ale prezentujące ciekawe doświadczenia z życia szkolnego, pomysły dydaktyczne oraz projekty edukacyjne.

Warto podkreślić, że pracownicy Zakładu angażują się czynnie w organizację innych konferencji i działalności wydawniczą w innych redakcjach. Wśród takiej aktywności związanej bezpośrednio z przedsiębiorczością należy wymienić udział Zakładu jako partnera I Zjazdu Katedr Przedsiębiorczości oraz Innowacji organizowanego przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, uczestnictwo Z. Ziolo i T. Rachwała w radzie programowej konferencji z cyklu „Edukacja dla Przedsiębiorczości” organizowanych przez Akademię Ignatianum z Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie oraz udział T. Rachwała w powstaniu i działalności bieżącej (jako członka zespołu redakcyjnego) kwartalnika naukowego „Entrepreneurial Business and Economics Review”, wydawanego przez Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Specjalności dydaktyczne z zakresu przedsiębiorczości na studiach wyższych oraz przygotowanie nauczycieli

W wyniku szczegółowych analiz treści kształcenia na studiach geograficznych, przeprowadzonych na przełomie XX i XXI w. przez pracowników formułującego się Zakładu, okazało się, że zawierają one wiele zagadnień, które w znacznym stopniu stanowią podbudowę dla treści przedmiotów związanych z nową specjalnością – geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną⁶. Przygotowując się do uruchomienia nowej specjalności, zespół pracowników Zakładu opracował informacje na temat sylwetki jej absolwenta, program z planem przedmiotów oraz programy dla nowych kursów (zob. Ziolo, 2005). W kolejnych latach, w związku ze zmianami w systemie szkolnictwa wyższego, dokonano przekształceń specjalności na kierunku geografia, oferując na studiach I i II stopnia specjalność nienauczycielską – geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną – oraz na studiach II stopnia specjalność nauczycielską – geografia z podstawami przedsiębiorczości. Specjalność nauczycielska z zakresu przedsiębiorczości była okresowo także realizowana na kierunku informatyka, prowadzonym we współpracy

⁶ Szerzej o problematyce badawczej przedsiębiorczości w naukach geograficznych w artykule Z. Ziolo i T. Rachwała (2012). Związki przedsiębiorczości z kształceniem geograficznym były także przedmiotem zainteresowania m.in. T. Rachwała (2004b), M. Borowiec i T. Rachwała (2011), M. Płaziak i T. Rachwała (2014) oraz Z. Ziolo (2012).

z Zakładem na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Technicznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Nadto dla czynnych nauczycieli szkół ogólnokształcących i zawodowych przygotowano programy studiów podyplomowych z zakresu przedsiębiorczości, których ukończenie daje uprawnienia do nauczania w szkole przedmiotu podstawy przedsiębiorczości oraz innych zajęć edukacyjnych z tej problematyki. Studia te realizowane są, w kolejnych edycjach, do dzisiaj.

Z inicjatywy Zakładu podjęto prace nad uruchomieniem studiów inżynierskich I stopnia na kierunku gospodarka przestrzenna, gdzie oferowane są dwie specjalności, za które jest odpowiedzialny Zakład: przedsiębiorczość w gospodarce przestrzennej oraz rozwój lokalny i regionalny. Ponadto specjalności z zakresu przedsiębiorczości oferowane są na kierunku turystyka i rekreacja. Są to: przedsiębiorczość w turystyce (studia I stopnia) oraz przedsiębiorczość w regionalnej gospodarce turystycznej (studia II stopnia). Kursy z zakresu przedsiębiorczości prowadzone są przez pracowników Zakładu na wszystkich kierunkach studiów na Wydziale Geograficzno-Biologicznym, a także na kierunkach prowadzonych na innych wydziałach, m.in. na architekturze informacji i socjologii.

Prace w zakresie przygotowania podręczników szkolnych

Pracownicy Zakładu włączali się aktywnie w przygotowanie podręczników i pomocy dydaktycznych do wprowadzanego na początku XXI w. nowego przedmiotu do szkół ponadgimnazjalnych – podstawy przedsiębiorczości. W latach 2000–2002 T. Rachwał i Z. Makieła opracowali program nauczania nowego przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w liceum i technikum (Makieła, Rachwał, 2002a) i podręcznik z CD-ROM-em (Makieła, Rachwał, 2002b), zeszyt ćwiczeń dla ucznia (Makieła, Rachwał, 2002c) oraz poradnik metodyczny (Makieła, Rachwał, 2002d). Podręcznik i zeszyt ćwiczeń cieszyły się dużą popularnością w środowisku szkolnym, o czym świadczy coroczne wznawianie tych pozycji w postaci nowych, zaktualizowanych wydań. W 2003 r. zespół pracowników Zakładu (T. Rachwał, M. Borowiec i W. Lis – obecnie Kilar) wraz z magistrantami specjalności nauczycielskiej opracowali zestaw scenariuszy zajęć edukacyjnych do wszystkich lekcji podstaw przedsiębiorczości, realizowanych zgodnie z opracowanym wcześniej programem (Bachta et al., 2003). Pomoce te, wydane staraniem wydawnictwa Nowa Era, zostały pozytywnie zaopiniowane przez recenzentów (w przypadku podręcznika było to oficjalne dopuszczenie przez Ministra Edukacji Narodowej na podstawie opinii rzeczoznawców) i wdrożone do edukacji na poziomie liceum i technikum. W kolejnych latach opracowano słownik szkolny *Podstawy przedsiębiorczości* (Rachwał, 2004a).

W związku z reformą programową kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych została wdrożona nowa podstawa programowa w zakresie przedsiębiorczości, dlatego też T. Rachwał i Z. Makieła opracowali w latach 2011–2012 nowy podręcznik i zeszyt ćwiczeń pt. *Krok w przedsiębiorczość* (opublikowany staraniem wydawnictwa Nowa Era) przeznaczony do nauczania podstaw przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych (Makieła, Rachwał, 2012a, b). Publikacje te były głównym elementem projektu wydawniczego, którego celem było opracowanie kompleksowego pakietu do kształcenia tego przedmiotu zgodnie z nową podstawą programową, dlatego obejmuje on także szereg publikacji dodatkowych, m.in. poradnik metodyczny z bogatym zestawem materiałów dodatkowych na płycie nauczyciela (*Krok w przedsiębiorczość*, 2012), filmów edukacyjnych oraz przewodników dla nauczycieli (Rachwał 2012a). W ramach wsparcia

nauczycieli tego przedmiotu wydawane są cyklicznie biuletyny edukacyjne, publikowane są wywiady i artykuły w czasopismach popularnonaukowych i specjalistycznych, w tym dla nauczycieli (m.in. Borowiec, Rachwał, 2005; Rachwał 2005b, 2011a,b; 2013) oraz organizowane przez Zakład w Krakowie w październiku każdego roku ogólnopolskie zjazdy nauczycieli przedsiębiorczości. W wyniku realizacji innego projektu, współfinansowanego ze środków unijnych, pt. „Jestem przedsiębiorczy”, pracownicy Zakładu M. Borowiec, S. Dorocki, W. Kilar, M. Płaziak, A.I. Szymańska, we współautorstwie z pracownikami innych Zakładów Instytutu Geografii UP (A. Świętek, P.L. Wilczyńskim) opracowali także dostępny bezpłatnie e-podręcznik do nauczania podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce pt. *Przedsiębiorczość w praktyce* (Borowiec et al., 2014). T. Rachwał opracował także podręcznik do geografii społeczno-ekonomicznej dla liceum i technikum w zakresie rozszerzonym *Oblicza geografii 2* (Rachwał, 2013). Podręcznikowi temu towarzyszy bogaty zestaw publikacji dodatkowych, m.in. multimedialny CD-ROM i maturalne karty pracy dla uczniów oraz książka nauczyciela z CD-ROM-em i generatorem testów. Wszystkie wyżej wymienione podręczniki szkolne otrzymały pozytywne, bardzo dobre recenzje ekspertów i zostały tym samym dopuszczone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej do użytku szkolnego.

We współpracy z autorami z innych zakładów i ośrodków akademickich (Czapliński, Rachwał, Tobolska, Uliszak, 2013) opublikowano także przewodnik akademicki do ćwiczeń z geografii gospodarczej. W związku z kolejną reformą systemu oświaty rozpoczęto prace nad przygotowaniem nowych podręczników do geografii i podstaw przedsiębiorczości dla 8-letnich szkół podstawowych i szkół średnich (liceum, technikum, szkoła branżowa I stopnia).

Prace na rzecz modernizacji podstawy programowej

Pracownicy Zakładu czynnie włączają się w dyskusje eksperckie związane z problematyką edukacji z zakresu przedsiębiorczości i geografii, realizując misję Uniwersytetu jako uczelni pedagogicznej. Od czasu wprowadzenia podstaw przedsiębiorczości do szkół ponadgimnazjalnych w 2002 r. analizowane były przez nich aktualnie obowiązujące zapisy podstawy programowej z tego przedmiotu (Rachwał 2004b,c; 2005a; 2006; 2010; Kurek, Rachwał, Szubert, 2012a; Rachwał, Kurek, Boguś, 2016) oraz projekty jej zmian, także te niewdrożone (Górz, Rachwał, 2006). We współpracy z pracownikami Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie opracowano projekt podstawy programowej w zakresie rozszerzonym, co umożliwiłoby wprowadzenie przedsiębiorczości do kanonu przedmiotów maturalnych (Rachwał i in. 2008). Prowadzono także badania porównawcze z innymi krajami (Kurek, Rachwał, 2009) oraz analizy przygotowania nauczycieli do nauczania tego przedmiotu (Tracz, Rachwał, 2007). Efektem tych działań były publikacje lub prace (ekspertyzy) nieprzeznaczone do druku, kierowane do odpowiednich organów władz odpowiedzialnych za politykę oświatową. Problematyka edukacji w zakresie przedsiębiorczości była podnoszona także w latach 2013–2015 w trakcie dyskusji na posiedzeniach Krajowej Rady Przedsiębiorczości, do której powołany został T. Rachwał. W 2016 r. podjęto natomiast prace, które dotyczyły przede wszystkim wdrażania kolejnej reformy programowej systemu oświaty. Pracownicy Zakładu, podobnie jak w trakcie wcześniejszych reform i zmian programowych, włączyli się w dyskusje na kierunkami zmian i propozycjami modernizacji treści kształcenia. Przejawiało się to nie tylko włączeniem

się w dyskusje prowadzone na platformie ekspertów i w trakcie debat organizowanych przez MEN, ale także zorganizowaniem z własnej inicjatywy spotkań z nauczycielami i przedstawicielami środowiska oświatowego poświęconych projektom zmian. W wyniku zorganizowanej w 2016 r. dyskusji specjalnej podczas zjazdu nauczycieli przedsiębiorczości, poprzedzonej referatem T. Rachwała (2016) nt. proponowanych kierunków zmian, sporządzono stanowisko środowiska naukowców i nauczycieli skupionego wokół corocznych konferencji i zjazdów. Zostało ono przekazane do MEN-u jako postulat do realizacji w ramach przeprowadzanej reformy. W efekcie, w związku z wieloletnimi pracami badawczymi z zakresu dydaktyki przedsiębiorczości i geografii, a także dużym doświadczeniem w realizacji projektów edukacyjnych z tych przedmiotów, jak i autorstwem podręczników szkolnych oraz poradników metodycznych dla nauczycieli z przedsiębiorczości i geografii, T. Rachwał został zaproszony do prac zespołu ekspertów MEN dotyczących nowej podstawy programowej z geografii dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Minister edukacji narodowej powołała go także na koordynatora zespołu ekspertów ds. podstawy programowej z przedsiębiorczości. Do zespołu tego zostali także powołani W. Kilar oraz doświadczeni nauczyciele przedsiębiorczości i przedmiotów pokrewnych z Krakowa oraz Warszawy (P. Wróbel i Z. Kawecki). Prace te mają charakter aplikacyjny i będą wdrożone do realizacji w systemie oświaty w ramach jego reformy. Wyniki prac nad podstawą programową dla szkół podstawowych, w ramach których zaproponowano cele i efekty związane z kształtowaniem postaw przedsiębiorczych dla różnych przedmiotów szkolnych, zostały już przyjęte i rozpoczęło się ich wdrożenie. Zgodnie z harmonogramem reformy zapisy podstawy programowej dla szkół średnich będą w 2017 r. przedmiotem dyskusji w ramach tzw. prekonsultacji i konsultacji społecznych, a następnie będą wdrażane od roku szkolnego 2019/2020.

Udział w realizacji projektów międzynarodowych i krajowych

Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej angażuje się w realizację wielu międzynarodowych i krajowych projektów badawczych, wdrożeniowych i edukacyjnych związanych z kształceniem w zakresie przedsiębiorczości. Są one współfinansowane ze środków unijnych i krajowych. W ostatnich latach z udziałem pracowników Zakładu (bardzo często inicjujących wejście strony polskiej do konsorcjum i pełniących funkcje kierowników zespołów polskich) realizowane były lub są następujące projekty międzynarodowe:

1. FIFOBI – „Fit for business: Developing business competencies in school”,
2. ReSeCo – „Retail Sector Competencies: Developing self and social competencies in vocational training for the retail sector”,
3. ReCall – „Retail Sector Competencies for All Teachers”,
4. CGCW – „Common Goals – Common Ways”,
5. RLG – „Reaching the Lost Generation”,
6. SUSEN – „Sustainable Entrepreneurship – A Game-Based Exploration for Lower Secondary Schools”,
7. E&B – „Engagement and Beyond” (planowane rozpoczęcie w drugiej połowie 2017 r.)

Ponadto opracowano kolejne wnioski o dofinansowanie projektów, które są w fazie oczekiwania na decyzje o przyznaniu środków.

W latach 2009–2011 T. Rachwał, jako kierownik zespołu polskiego wraz z pracownikami Zakładu Geografii Społeczno-Ekonomicznej (S. Kurek) i Zakładu Turystyki i Badań Regionalnych (M. Szubert), uczestniczyli w realizacji projektu badawczego „FIFOBI – Fit for business: Developing business competencies in school” („Zdolni do biznesu – kształtowanie kompetencji biznesowych uczniów”), prowadzonego w ramach międzynarodowego konsorcjum z kilku krajów europejskich (Austria, Łotwa, Niemcy, Polska, Portugalia, Węgry, Wielka Brytania). W jego trakcie dokonano analizy podstaw programowych i programów nauczania we wszystkich krajach partnerskich, w celu określenia, na ile w systemach edukacji szkolnej kształtowane są kompetencje biznesowe. Wyniki analiz programów skonfrontowano z poglądami nauczycieli i partnerów społecznych (pracodawców, związków zawodowych). Szczegółowe, częściowe i końcowe, wyniki uzyskane w projekcie, dobre praktyki i rekomendacje dla zmian systemu edukacji zostały zaprezentowane w licznych publikacjach, w tym w monografii będącej podsumowaniem wyników badań (Kurek, Rachwał, 2010; Berger et al., 2012; Kurek, Rachwał, Szubert, 2012a, b; Pilz, Berger, Canning, red., 2012).

W okresie 2011–2013 realizowany był przez T. Rachwał, S. Kurka (jako kierowników zespołu polskiego) i W. Kilar wraz z partnerami z Niemiec, Włoch i Wielkiej Brytanii kolejny projekt pt. „ReSeCo – Retail Sector Competencies: Developing self and social competencies in vocational training for the retail sector” („Kompetencje sektora handlu detalicznego: Kształtowanie kompetencji osobistych i społecznych w szkolnictwie zawodowym dla sektora handlu detalicznego”). W wyniku tego projektu powstały materiały edukacyjne do kształtowania kompetencji osobistych i zawodowych związanych z oceną własnych słabych i mocnych stron, pracą zespołową, zarządzaniem własnym czasem oraz przyjmowaniem konstruktywnej krytyki (Kilar, Kurek, Rachwał, 2013b). Projekt miał charakter transferu innowacji i został pilotażowo przetestowany i wdrożony w polskich szkołach zawodowych (Kilar, Kurek, Rachwał, 2013b). Jego kontynuacją jest realizowany od 2015 r., z udziałem pracowników Zakładu – T. Rachwała i W. Kilar – oraz innych zakładów – S. Kurka i W. Osucha, projekt „ReCall – Retail Sector Competencies for All Teachers” (ReCall – Kompetencje sektora handlu detalicznego dla wszystkich nauczycieli). Projekt ten ma na celu doskonalenie zawodowe nauczycieli w zakresie kształtowania kompetencji osobistych i społecznych z wykorzystaniem materiałów dydaktycznych opracowanych w ramach projektu ReSeCo. Doskonalenie warsztatu dydaktycznego nauczycieli w tym zakresie będzie przeprowadzane za pomocą internetowego narzędzia szkoleniowego dla nauczycieli, opracowanego w ramach tego projektu⁷. Do projektu zostały włączone szkoły zawodowe z krajów partnerskich, co ma na celu optymalne dostosowanie narzędzi szkoleniowych do potrzeb szkolnych.

W latach 2012–2014 realizowany był projekt międzynarodowy „Common Goals – Common Ways”, którego celem był transfer dobrych praktyk w zakresie dostosowania szkół do pracy ze zróżnicowaną społecznie i kulturowo młodzieżą (w szczególności z uczniami romskimi) z Polski, Niemiec i Wielkiej Brytanii do Węgier. Projekt objął też działania na rzecz rozwoju postaw przedsiębiorczych uczniów i promocji kształcenia zawodowego przez podnoszenie zainteresowania uczniów szkołami zawodowymi,

⁷ Szczegółowa informacja o projekcie jest dostępna w języku angielskim na stronie lidera projektu: <http://www.recall.uni-koeln.de/en/home/>, natomiast narzędzie szkoleniowe jest dostępne (także w języku polskim) po zakończeniu projektu po adresem: <http://www.recall-ttt.uni-koeln.de>.

zwiększenie motywacji do nauki i wsparcie uczniów szkół zawodowych, świadome planowanie kariery zawodowej przez uczniów oraz utrzymywanie przez szkoły zawodowe kontaktu z realnym rynkiem pracy (Świątek, Osuch, 2013, 2014). Projekt był realizowany przez T. Rachwała przy współpracy z pracownikami innych zakładów (S. Kurek, W. Osuch, A. Świątek). W jego wyniku został opracowany między innymi poradnik metodyczny dla nauczycieli, jak edukować dzieci romskie (Świątek et al., 2014). Partnerzy z Węgier wykorzystali natomiast polskie doświadczenia w opracowaniu specjalnego programu na rzecz podniesienia poziomu edukacji i rozwijania postaw przedsiębiorczych młodzieży. Ze względu na dobrze rozwijającą się współpracę przy tym projekcie w ostatnim kwartale 2014 r. rozpoczęto także realizację w tym samym gronie partnerów z Polski, Niemiec, Szkocji i Węgier kolejnego projektu międzynarodowego RLG – „Reaching the Lost Generation”. Oprócz pracowników Zakładu (T. Rachwał, W. Kilar) są w niego zaangażowani S. Kurek (Zakład Geografii Społeczno-Ekonomicznej) oraz W. Osuch i A. Świątek (Zakład Dydaktyki Geografii). Głównym celem tego projektu jest kształtowanie postaw przedsiębiorczych młodzieży w krajach europejskich. Skierowany jest on do osób w młodym wieku, niemających zatrudnienia i często też dalszych planów w zakresie edukacji, a także wiary w możliwość rozwoju dającej satysfakcję kariery zawodowej. Projekt ma więc wspomagać nauczycieli i trenerów w rozwijaniu kompetencji przedsiębiorczych u tych osób, aby stworzyć im większe szanse na wejście na rynek pracy. W ramach projektu dokonano określenia kluczowych 10 kompetencji w zakresie przedsiębiorczości dla młodych ludzi stających przed koniecznością wyboru dalszej ścieżki kształcenia lub wejścia na rynek pracy, opracowano narzędzia do oceny poziomu tych kompetencji oraz program ich rozwoju (pod nazwą: RLG – Reach Your Life’s Goals – pol. „Osiągaj swoje cele życiowe”), na który składa się szereg materiałów dydaktycznych do kształtowania tych kompetencji (Kilar et al. 2016; Kurek et al. 2016). Materiały te będą dostępne, także w języku polskim, dla nauczycieli po zakończeniu projektu⁸. Pod koniec 2017 r. planowane jest rozpoczęcie kolejnego projektu finansowanego ze środków unijnych w tym samym gronie partnerów – „Engagement & Beyond” dotyczącego problematyki zaangażowania w pracę nauczycieli i innych osób zatrudnionych w sektorze edukacji..

Jak powszechnie wiadomo, przedsiębiorczość w europejskim systemie edukacji jest postrzegana jako kompetencja kluczowa, której kształtowanie wpływa także na rozwój innych ważnych kompetencji w procesie kształcenia przez całe życie. Jednocześnie jednym z wielkich wyzwań cywilizacyjnych, nie tylko dla krajów europejskich, jest realizacja strategii zrównoważonego (ang. *sustainable*) rozwoju, a edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju jest jednym z głównych filarów tej strategii. Do tych szczególnych wyzwań edukacyjnych nawiązywał europejski projekt SUSEN (ang. „Sustainable Entrepreneurship – A Game-Based Exploration for Lower Secondary Schools”, tj. „Zrównoważona przedsiębiorczość – odkrywanie idei z wykorzystaniem gry dla szkół gimnazjalnych”) prowadzony w latach 2014–2016 przez konsorcjum składające się z partnerów z różnych krajów europejskich (Belgii, Niemiec, Polski, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii). Ze strony polskiej uczestniczyli w nim pracownicy i doktorant Zakładu (T. Rachwał, W. Kilar oraz M. Semczuk – obecnie Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) przy współpracy z pracownikami

⁸ Szerzej o narzędziach do rozwoju kompetencji wypracowanych w ramach projektu RLG w artykułach N. Katony oraz W. Kilar, S. Kurek, W. Osuch, T. Rachwał i A. Świątek w niniejszym tomie.

innych zakładów (S. Kurek, A. Świętek). Podstawowym produktem finalnym tego projektu, przydatnym w edukacji w zakresie przedsiębiorczości i ekorozwoju, jest gra dydaktyczna PowerPlayer. Jest to gra planszowa przeznaczona dla uczniów, głównie wieku w wieku 12–15 lat. Narzędzie to łączy w sobie cechy typowe dla gier strategicznych z elementami edukacyjnymi. Gra ma na celu wprowadzenie koncepcji „zrównoważonej” przedsiębiorczości w atrakcyjnej formie dla uczniów ostatniej klasy 6-letnich szkół podstawowych i szkół gimnazjalnych (obecnie, po reformie, starszych klas 8-letniej szkoły podstawowej), którzy w jej trakcie podejmują decyzje biznesowe w zakresie wykorzystania źródeł energii. Gra łączy zatem tradycyjne poznawanie treści na lekcji z praktycznymi ćwiczeniami, dzięki czemu uczenie się staje się bardziej efektywne. W ramach pakietu dostarczane są także ciekawe studia przypadkowe z życia gospodarczego, pokazujące, jak firmy wiążą w praktyce myślenie biznesowe (tj. nakierowane na efektywność ekonomiczną) z dbałością o środowisko w zakresie wykorzystania źródeł energii. Wyniki badań pilotażowych w trakcie testowej przeprowadzanej w Polsce i innych krajach wskazują na atrakcyjność gry i jej przydatność w praktyce szkolnej (Kilar et al., 2016). Po zakończeniu projektu gra będzie dostępna w postaci elektronicznej do pobrania i wydruku⁹.

Oprócz projektów międzynarodowych w Zakładzie realizowanych było szereg projektów krajowych, z reguły także współfinansowanych ze środków unijnych. Do ważniejszych projektów krajowych realizowanych z inicjatywy lub przy znaczącym udziale pracowników Zakładu należy zaliczyć następujące projekty:

1. „Krok w przedsiębiorczość”,
2. „Jestem przedsiębiorczy” (dwa projekty pod wspólną nazwą przewodnią),
3. „Poznaj swoje kompetencje zawodowe”,
4. „Kompetentny student – dobry pracownik”.

W latach 2010–2013 realizowany był innowacyjny projekt krajowy pt. „Krok w przedsiębiorczość”, którego koordynatorem ds. merytorycznych był T. Rachwał, a wykonawcami pracownicy Zakładu: M. Borowiec, S. Dorocki, M. Zdon-Korzeniowska przy udziale S. Kurka oraz A. Świętek z innych zakładów. W projekt zaangażowani byli także absolwenci specjalności geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną, studiów podyplomowych z przedsiębiorczości oraz inni nauczyciele, współpracujący z Zakładem. W wyniku realizacji projektu zaprojektowano i pilotażowe wdrożono innowacyjną strategię kształtowania postaw przedsiębiorczych, rozwijania kompetencji matematycznych i umiejętności komputerowych w szkołach ponadgimnazjalnych (Dorocki, Kilar, Rachwał, 2011; Rachwał, 2012b, c). Opracowana strategia kształcenia oparta jest na koncepcji tworzenia przez uczniów wirtualnej firmy (zlokalizowanej na e-platformie edukacyjnej) i konkurowania na wirtualnym rynku (Rachwał, Ratajski, Zajac, 2012). W ramach projektu wypracowano szereg pomocniczych materiałów edukacyjnych dla nauczycieli, takich jak scenariusze zajęć z prezentacjami multimedialnymi i poradnik (Kilar, Rachwał, Zajac, 2012) oraz dla uczniów, m.in. publikacja *Biznesplan krok po kroku* (Dorocki et al., 2012).

Ponadto w latach 2010–2012 T. Rachwał uczestniczył jako ekspert w realizacji projektu pt. „Jestem przedsiębiorczy – kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży z wykorzystaniem innowacyjnych metod i narzędzi”. Produktem finalnym tego

⁹ Więcej o grze na stronie <http://powerplayer.info/pl/strona-glowna/>. Tam też możliwość pobrania plików gry (plansza, karty, instrukcje) i materiałów dodatkowych dla nauczyciela i ucznia.

projektu jest zestaw zintegrowanych narzędzi dydaktycznych rozwijających kompetencje społeczne i postawy przedsiębiorcze wśród młodzieży oraz wspomagających dydaktyczny proces nauczania przedmiotów podstawy przedsiębiorczości i ekonomia w praktyce (Rachwał, 2012d). Pracownicy Zakładu (M. Borowiec, S. Dorocki, W. Kilar, M. Płaziak, A. Szymańska) wraz z pracownikami innych zakładów (A. Świętek, P.L. Wilczyński) zaangażowani byli w latach 2012–2014 w kolejny projekt z tego cyklu pt. „Jestem przedsiębiorczy – innowacyjny program nauczania podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce”, w efekcie czego powstał program nauczania (Ambrozik et al., 2013), scenariusze zajęć oraz wspomniany wcześniej e-podręcznik do kształcenia w zakresie tych dwu przedmiotów. Jest to pierwszy interdyscyplinarny (dwuprzedmiotowy) podręcznik na rynku, przeznaczony do kształcenia zarówno w zakresie podstaw przedsiębiorczości, jak i ekonomii w praktyce (Borowiec et al., 2014).

W latach 2014–2016 T. Rachwał oraz D. Piróg z Zakładu Dydaktyki Geografii wraz z wydawnictwem Nowa Era i innymi partnerami realizowali projekt „Poznaj swoje predyspozycje zawodowe”, którego przedmiotem było opracowanie nowoczesnych narzędzi wspomagających rozpoznawanie kompetencji zawodowych młodzieży pn. „ZAMEK”, celem planowania ich dalszej ścieżki kształcenia i przyszłej kariery zawodowej. W efekcie projektu powstał test predyspozycji zawodowych, przygotowany w atrakcyjnej, komiksowej formie przez zespół specjalistów z zakresu doradztwa zawodowego, psychologii, przedsiębiorczości i wejścia młodych ludzi na rynek pracy. Można go wykonać w wersji on-line (elektronicznej) lub tradycyjnie. Przeprowadzone przez osoby realizujące projekt badania pilotażowe wskazują, że taka forma testu, z użyciem komiksu, daje bardzo dobre rezultaty, często lepsze od testów tradycyjnych. Stwierdzono, że dzięki wykorzystaniu formuły komiksowej opracowane narzędzie jest atrakcyjną – szczególnie dla młodzieży – formą diagnozy dominującego typu zachowania (osobowości zawodowej) i związanych z nim predyspozycji zawodowych (Piróg 2015a). Otrzymane informacje pozwolą zorientować się, które zawody najbardziej pasują do posiadanych kompetencji. Za pomocą narzędzia można także określić poziom kompetencji przedsiębiorczych. Do testu przygotowano szereg materiałów dodatkowych, m.in. przewodnik metodyczny dla nauczycieli (Piróg, 2015a), poradnik dla uczniów (Piróg, 2015b) wraz z kartami opisu wszystkich zawodów, zgodnie z obowiązującą klasyfikacją zawodów, narzędzie do analizy predyspozycji i zainteresowań uczniów i inne¹⁰.

Pracownicy Zakładu włączają się także aktywnie w realizację innych projektów z zakresu przedsiębiorczości jako wykonawcy. W 2015 r. T. Rachwał, A. Świętek oraz pracownicy innych jednostek Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie uczestniczyli w realizacji projektu uczelnianego pt. „Kompetentny student – dobry pracownik”, który był współfinansowany ze środków unijnych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Projekt był adresowany do studentów filologii oraz edukacji techniczno-informatycznej. Jednym z jego celów było przeprowadzenie obrad okrągłego stołu z pracodawcami na temat możliwości ich włączenia w konstruowanie programów studiów oraz konkurs na biznesplan. Konkurs poprzedzony był szkoleniami dla studentów z zakresu tworzenia biznesplanów oraz prowadzenia działalności gospodarczej. W efekcie realizacji tego projektu powstało stanowisko Pełnomocnika Rektora UP ds. Przedsiębiorczości. Funkcję tę

¹⁰ Test predyspozycji, poradniki oraz karty zawodów i inne materiały wypracowane w ramach realizacji projektu są dostępne na stronie internetowej www.e-zamek.pl

pełni T. Rachwał, który jest odpowiedzialny m.in. za merytoryczny kształt corocznych obchodów Światowego Tygodnia Przedsiębiorczości na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie i inne działania uczelni w zakresie kształtowania postaw przedsiębiorczych studentów i promowania przedsiębiorczości w społeczeństwie, szczególnie wśród młodzieży szkolnej oraz nauczycieli. Działania te adresowane są zatem przede wszystkim do środowiska szkolnego i akademickiego. Aktywnie włączają się w nie pracownicy Zakładu.

Uwagi końcowe i zaproszenie do współpracy

Zarysowane w niniejszym artykule działania na rzecz edukacji w zakresie przedsiębiorczości wskazują na dużą aktywność Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przemysłowej IG UP w zakresie prowadzenia projektów badawczych i edukacyjnych, przygotowań podręczników i innych pomocy dydaktycznych, stałej współpracy ze środowiskiem szkolnym, w tym przy organizacji konferencji i zjazdów nauczycieli przedsiębiorczości oraz podejmowaniu prac eksperckich dla władz odpowiadających za politykę oświatową, w tym stałe monitorowanie z własnej inicjatywy projektów zmian w edukacji oraz proponowanie działań na rzecz podniesienia jej poziomu. Oczywiście nie wszystkie pomysły i propozycje są przyjmowane przez odpowiednie władze do realizacji (przykładem może być składany od wielu lat i ciągle niezrealizowany, a poparty wieloma argumentami postulat umożliwienia realizacji przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w zakresie rozszerzonym, zdawania go jako fakultatywnego przedmiotu na maturze i wprowadzenia go jako osobnego przedmiotu na niższe poziomy edukacji). Niemniej jednak pracownicy Zakładu przygotowują je w ścisłej współpracy z ekspertami i środowiskiem nauczycielskim, tak aby dzięki dobremu opracowaniu mogły być wdrożone. W efekcie większość z tych działań i projektów, ze względu na ich aplikacyjny charakter, znalazła swoje zastosowanie w praktyce szkolnej i akademickiej.

Zapraszamy do prezentowania wyników prac badawczych, doświadczeń z praktyki szkolnej i akademickiej oraz dyskusji w trakcie corocznych październikowych konferencji i zjazdów nauczycieli przedsiębiorczości, lektury i publikowania artykułów w czasopiśmie „Przedsiębiorczość – Edukacja”, a także korzystania z podręczników i szeregu innych wydawnictw autorstwa pracowników Zakładu oraz narzędzi dydaktycznych wypracowanych w trakcie realizacji międzynarodowych i krajowych projektów edukacyjnych. Zachęcamy także wszystkich zainteresowanych do kontaktu i współpracy w zakresie realizowanych projektów¹¹.

Literatura

References

Ambrozik, M., Czarniecka-Wilczak, K., Domańska, A., Kowalska, E., Kempiak, P., Lehmann, A., Lenarczyk, V., Marciniak, B., Pięguła, G., Pyrzyk, K., Sekura, M., Szarzyńska, C., Świętek, A., Walczak-Gozdowska, S., Witkowski, R., Zygmunt, A., (2013). *Jestem przedsiębiorczy – innowacyjny program nauczania „podstaw przedsiębiorczości” i „ekonomii w praktyce”*. Poznań: Fundacja Wrota Edukacji – Edugate.

¹¹ Charakterystykę Zakładu i dane kontaktowe można znaleźć na stronie internetowej: www.zpigp.up.krakow.pl

- Bachta, A., Bieszczad, G., Borowiec, M., Buziewicz, A., Chomiak, B., Doktor, R., Drobnik, I., Fiedor, K., Jodłowska, J., Lis, W., Rachwał, T., Zbierak, M. (2003). *Podstawy przedsiębiorczości. Scenariusze zajęć edukacyjnych dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: Nowa Era.
- Berger, S., Canning, R., Dolan, M., Kurek, S., Pilz, M., Rachwał, T. (2012). Curriculum-making in pre-vocational education in the lower secondary school: A regional comparative analysis within Europe, *Journal of Curriculum Studies*, 44(5), 679–701. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00220272.2012.702223>
- Borowiec, M., Dorocki, S., Kilar, W., Płaziak, M., Szymańska, A.I., Świętek, A., Wilczyński, P.L. (2014). *Przedsiębiorczość w praktyce. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych do podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce (zakres podstawowy)*, e-podręcznik. Poznań: Fundacja Wrota Edukacji – EduGate.
- Borowiec, M., Rachwał, T. (2005). O potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych. „Konspekt”. *Pismo Akademii Pedagogicznej w Krakowie*, 35(23), 62–67.
- Borowiec, M., Rachwał, T. (2011). Kształtowanie postaw przedsiębiorczych na lekcjach geografii wyznaniem edukacyjnym w procesach globalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 321–332.
- Borowiec, M., Rachwał, T. (oprac. red.) (2005). *Działalność naukowo-dydaktyczna Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej w latach 2000–2005*. Kraków: Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej, Instytut Geografii, Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.
- Czapliński, P., Rachwał, T., Tobolska, A., Ułiszak, R., (2013). *Geografia gospodarcza. Przewodnik do ćwiczeń*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Dorocki, S., Kilar, W., Rachwał, T. (2011). Założenia i cele projektu „Krok w przedsiębiorczość” dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 308–320.
- Dorocki, S., Kilar, W., Rachwał, T., Świętek, A., Zdon-Korzeniowska M. (2012). *Biznesplan krok po kroku. Poradnik dla uczniów i uczennic: III część produktu finalnego*. Warszawa: Nowa Era.
- Górz, B., Rachwał, T. (2006). Uwagi do propozycji zmian podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 2, 226–235.
- Kilar, W., Kurek, S., Osuch, W., Rachwał, T., Świętek, A. (2016). Ocena i kształtowanie postaw przedsiębiorczych w oparciu o narzędzia wypracowane w ramach projektu RLG. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 12, 426–443.
- Kilar, W., Kurek, S., Rachwał, T. [oprac. aut.] (2013a). *Kształtowanie kompetencji osobistych i społecznych w szkołach zawodowych*, Kraków: Primedruk dla Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Kilar, W., Kurek, S., Rachwał, T. (2013b). Kształtowanie kompetencji osobistych i społecznych w szkolnictwie zawodowym dla sektora handlu detalicznego w świetle opinii partnerów społecznych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9, 273–288.
- Kilar, W., Kurek, S., Rachwał, T., Semczuk M., Świętek A. (2016). Kształtowanie postaw przedsiębiorczych z uwzględnieniem zasad ekorozwoju wśród uczniów z wykorzystaniem gry PowerPlayer wypracowanej w ramach projektu SUSEN. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 11, 444–456.
- Kilar, W., Rachwał, T., Zając, M. (oprac. aut.) (2012). *Poradnik metodyczny dla nauczycieli i nauczycielek. II część produktu finalnego*. Warszawa: Nowa Era.
- Kosała, M., Urbaniec, M., Wach, K. (2016). *Leksykon polskich badaczy przedsiębiorczości*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej.
- Krok w przedsiębiorczość. Książka Nauczyciela. Materiały dydaktyczne do nauczania podstaw przedsiębiorczości* (2012). Praca zbiorowa. Warszawa: Nowa Era.
- Kurek, S., Osuch, W., Kilar, W., Rachwał, T., Świętek, A. (2016). *Developing entrepreneurial competencies between initial and final self-assessment of RLG project participants*, streszczenie referatu na 13. Międzynarodową Konferencję Naukową „Międzynarodowe i krajowe uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości”. Pozyskano z: <http://www.entrepreneurship.up.krakow.pl/wp-content/uploads/2015/02/Sławomir-Kurek-i-inni.pdf>

- Kurek, S., Rachwał, T. (2009). The Role of Business Education in the Development of Entrepreneurship in the Member States of the European Union. *Europa XXI*, 19, 127–142.
- Kurek, S., Rachwał, T. (2010). Założenia i wstępne wyniki europejskiego projektu badawczego „FIFOBI” w zakresie kształtowania kompetencji uczniów gimnazjum do prowadzenia działalności gospodarczej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6, 472–485.
- Kurek, S., Rachwał, T. (red.). (2014). *Działalność naukowo-dydaktyczna Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w 2013 roku*. Kraków: Instytut Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Kurek, S., Rachwał, T., Szubert, M. (2012a). Business Competencies in Polish School Curricula: Opinions of Teachers and Social Partners, W: Pilz M., Berger S., Canning R. (red.). *Fit for Business. Pre-Vocational Education in European Schools*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer, 61–88.
- Kurek, S., Rachwał, T., Szubert, M. (2012b). Kształtowanie kompetencji biznesowych uczniów gimnazjum w świetle opinii nauczycieli na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach europejskiego projektu FIFOBI. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 24–36.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002a). *Podstawy przedsiębiorczości – program nauczania dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Warszawa: Nowa Era.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002b). *Podstawy przedsiębiorczości – podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: Nowa Era. [Łącznie 10 zmienionych wydań do 2012 r.]
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002c). *Podstawy przedsiębiorczości – zeszyt ćwiczeń dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: Nowa Era. [Łącznie 10 zmienionych wydań do 2012 r.]
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002d). *Podstawy przedsiębiorczości – poradnik metodyczny dla nauczycieli liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: Nowa Era [Łącznie 3 zmienione wydania].
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2012a). *Krok w przedsiębiorczość. Podręcznik do podstaw przedsiębiorczości dla szkół ponadgimnazjalnych*. Warszawa: Nowa Era. [Łącznie 5 zmienionych wydań do 2016 r.]
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2012b). *Krok w przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń dla szkół ponadgimnazjalnych*. Warszawa: Nowa Era. (Łącznie 5 zmienionych wydań do 2016 r.)
- Pilz, M., Berger, S., Canning, R. (red.) (2012). *Fit for Business. Pre-Vocational Education in European Schools*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer.
- Piróg, D. (2015a). *ZAMEK. Rozpoznawanie predyspozycji zawodowych. Materiały metodyczno-informacyjne i narzędzia dla nauczycieli, doradców zawodowych, psychologów, pedagogów i rodziców*. Warszawa: Nowa Era.
- Piróg, D. (2015b). *ZAMEK. Rozpoznawanie predyspozycji zawodowych. Materiały informacyjne i narzędzia dla uczniów*. Warszawa: Nowa Era.
- Płaziak, M., Rachwał, T. (2014). Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości w polskich uniwersytetach na studiach nieekonomicznych (na przykładzie kierunku geografia). *Horyzonty Wychowania*, 13(26), 249–266.
- Rachwał, T. (2004a). *Podstawy przedsiębiorczości – słownik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: Nowa Era. [Łącznie 2 wydania zmienione.]
- Rachwał, T. (2004b). Kształtowanie postaw przedsiębiorczości u uczniów – wyzwaniem dla nauczycieli geografii. W: W. Osuch, D. Piróg (red.), *Kształcenie i doksztalcanie nauczycieli geografii w Polsce i w krajach Unii Europejskiej w drodze do jednoczącej się Europy*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 184–192.
- Rachwał, T. (2004c). Cele i treści kształcenia przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych. W: J. Brdulak, M. Kulikowski (red.). *Przedsiębiorczość stymulatorem rozwoju gospodarczego*. Warszawa: Instytut Wiedzy SGH, 263–270.
- Rachwał, T. (2005a). Kształtowanie postaw uczniów na lekcjach podstaw przedsiębiorczości. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 1, 137–144.

- Rachwał, T. (2005b). Przedsiębiorczość w Polsce (wywiad). *Nasz Rynek Kapitałowy – Miesięcznik Analiz Polskiego Rynku Kapitałowego*, 6(174)/2005.
- Rachwał, T. (2006). Kształtowanie postaw przedsiębiorczych w edukacji szkolnej. W: B. Muchacka (red.). *Szkoła w nauce i praktyce edukacyjnej*, t. II. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, 427–434.
- Rachwał, T. (2010). Entrepreneurship Education as a Growth Stimulus for Family Firms. In: A. Surdej, K. Wach K. (red.), *Exploring the Dynamics of Entrepreneurship*. Toruń: A. Marszałek Publishing House, 39–156.
- Rachwał, T. (2011). Rozwój kierunków badawczych i działalność naukowo-dydaktyczna Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. W: Z. Długosz, T. Rachwał T. (red.), *Priorytety aplikacyjne i badawcze geografii polskiej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 101–126.
- Rachwał, T. (2011a). Krok w przedsiębiorczość – jak efektywnie kształtować postawy przedsiębiorcze uczniów szkół ponadgimnazjalnych. *Edufakty*, 14, 6–7.
- Rachwał, T. (2011b). Przedsiębiorczy, czyli uporczywie kroczący naprzód (wywiad). *Uczyć lepiej. Czasopismo Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu*, 1/2011–2012, 5–7.
- Rachwał, T. (2012a). Gra o przedsiębiorczość. W: *Podstawy przedsiębiorczości. Przewodnik dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Nowa Era, 36–39.
- Rachwał, T. (2012b). Informacja o innowacyjnym projekcie „Krok w przedsiębiorczość”. W: Z. Ziolo, M. Borowiec (red.), *Problematyka 28. Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. Przemysł i usługi w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy*. Warszawa–Kraków: Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Komisja Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 144–145.
- Rachwał, T. (2012c). Jak efektywnie kształtować postawy przedsiębiorcze uczniów szkół ponadgimnazjalnych? Informacja o innowacyjnym projekcie edukacyjnym „Krok w przedsiębiorczość”. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 412–413.
- Rachwał, T. (2012d). Projekt „Jestem przedsiębiorczy” a założenia nowej podstawy programowej kształcenia w ramach przedmiotów podstawy przedsiębiorczości i ekonomia w praktyce. Tekst referatu przygotowanego na seminarium dla dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych. Pozyskano z http://www.jestempredsiobiorczy.pl/att/Rachwal_artykul_Seminarium_dla_dyrektorow_6-06-12_tekst.pdf
- Rachwał, T. (2013). Krok w przedsiębiorczość – propozycja na czasie. *Edu-Fakty – Uczeń Nowocześnie*, 25, 48–51.
- Rachwał, T. (2014). 10 lat konferencji z cyklu „Przedsiębiorczość – Edukacja” organizowanych przez Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 10, 392–395.
- Rachwał, T. (2016). *Przedsiębiorczość w szkole w warunkach reformy systemu edukacji – głos w dyskusji nad kierunkami zmian / Entrepreneurship in school in the conditions of the education system reform – a voice in the discussion on the directions of change*, streszczenie referatu na 13. Międzynarodową Konferencję Naukową „Międzynarodowe i krajowe uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości”. Pozyskano z: <http://www.entrepreneurship.up.krakow.pl/wp-content/uploads/2015/02/Tomasz-Rachwal1.pdf>
- Rachwał, T., Kudelko, J., Tracz, M., Wach, K., Kilar, W. (2008). Projekt podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości w zakresie rozszerzonym dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 4, 312–324.
- Rachwał, T., Kurek, S., Boguś, M. (2016). Entrepreneurship Education at Secondary Level in Transition Economies: A Case of Poland. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 4(1), 61–81. DOI: <http://dx.doi.org/10.15678/EBER.2016.040105>
- Rachwał, T., Ratajski P., Zając M. (oprac. aut.) (2012). *Innowacyjna strategia kształcenia „Krok w przedsiębiorczość”. I część produktu finalnego*. Warszawa: Nowa Era.
- Rachwał, T., Ziolo, Z. (2010). I. Rozwój naukowo-dydaktyczny i problematyka badań zakresie dyscyplin towarzyszących, 3. Przedsiębiorczość. W: Z. Długosz, Z. Ziolo (red.), *Rozwój naukowo-dydakty-*

- czny i kierunki badawcze Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 225–237.
- Świątek, A., Kurek S., Osuch, W., Rachwał T. (2014). *Jak edukować dzieci romskie? Propozycje dla nauczycieli w zakresie kształcenia romskiej mniejszości etnicznej*, Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Geografii.
- Świątek, A., Osuch, W. (2013). Informacja o międzynarodowym projekcie „Common goals - common ways”. W: Ziolo Z., Borowiec M. (red.), *Problematyka 29. Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „Zmiany struktury przestrzennej przemysłu i usług w warunkach kryzysu gospodarczego”*. Kraków – Warszawa: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Geografii, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Komisja Geografii Przemysłu, 119–121.
- Świątek, A., Osuch, W. (2014). Międzynarodowy projekt „Common Goals – Common Ways” – faza testowania”/ International Project „Common Goals – Common Ways” – Testing Phase. W: Z. Ziolo, M. Borowiec, (red.), *Problematyka 30. Jubileuszowej Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „Problematyka badawcza przemian strukturalnych przemysłu i usług w układach przestrzennych”*. Kraków – Warszawa: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Geografii, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Komisja Geografii Przemysłu, 172–178.
- Tracz, M., Rachwał, T. (2007). Przedmiot podstawy przedsiębiorczości – założenia realizacji a przygotowanie nauczycieli. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 3, 286–296.
- Ziolo, Z. (2005). Kształcenie nauczycieli do nauczania przedsiębiorczości na specjalności „geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną” w Akademii Pedagogicznej w Krakowie. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 1, 161–166.
- Ziolo, Z. (2012). Miejsce przedsiębiorczości w edukacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 10–23.
- Ziolo, Z. (2014). Problemy naukowo-dydaktyczne międzynarodowych konferencji naukowych z cyklu „Przedsiębiorczość – Edukacja”. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 10, 10–34.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (2012). Entrepreneurship in geographical research. W: P. Churski (red.), *Contemporary Issues in Polish Geography*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 135–155.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (2016). Badania i specjalności dydaktyczne z zakresu Przedsiębiorczości na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. W: Wach K. (red.), *Złota księga polskich katedr przedsiębiorczości*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej, 129–135.

Tomasz Rachwał, dr, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Geografii, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej. Kierownik Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, pełnomocnik rektora UP ds. przedsiębiorczości, pełni m.in. funkcję Wiceprzewodniczącego Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Zastępcy Redaktora Naczelnego czasopism: „Przedsiębiorczość – Edukacja”, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego”, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica” oraz członka redakcji „Entrepreneurial Business and Economics Review oraz Geographia Polonica”. Autor lub współautor podręczników szkolnych i akademickich z zakresu geografii ekonomicznej i przedsiębiorczości. Jego zainteresowania badawcze skupiają się przede wszystkim na problematyce przemian struktur przestrzennych przemysłu, funkcjonowania różnych branż działalności gospodarczej, restrukturyzacji przedsiębiorstw oraz roli przedsiębiorczości w rozwoju układów przestrzennych, a także edukacji w zakresie przedsiębiorczości.

Tomasz Rachwał, PhD, Pedagogical University of Cracow, Institute of Geography, Department of Entrepreneurship and Spatial Management. Head of the Department of Entrepreneurship and Spatial Management of the Institute of Geography of the Pedagogical University of Cracow, Rector’s Proxy for Entrepreneurship, Deputy Chair of the Industrial Geography Committee of the Polish

Geographical Society, Deputy Editor-in-Chief of the following journals: *Entrepreneurship – Education*, *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, and a member of the editorial board of *Entrepreneurial Business and Economics Review* and *Geographia Polonica*. The author or co-author of school and academic textbooks on economic geography and entrepreneurship. His research interests focus primarily on the issue of change of spatial structures of industry, the functioning of various branches of industrial activity, corporate restructuring and the role of entrepreneurship in the development of spatial systems, as well as entrepreneurship education.

Adres/Address:

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Instytut Geografii
Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: T.Rachwal@up.krakow.pl

Załącznik 1

Wykaz ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji naukowych z cyklu poświęconego problematyce przedsiębiorczości

- Pierwsza Ogólnopolska Metodyczna Konferencja Naukowa pt. „Przedsiębiorczość a współczesne wyzwania cywilizacyjne”, Kraków, 27–28 września 2004 r.
- II Ogólnopolska Metodyczna Konferencja Naukowa pt. „Rola przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki” ze specjalną sesją „Rola etyki w przedsiębiorczości”, Kraków, 10–11 października 2005 r.
- III Ogólnopolska Metodyczna Konferencja Naukowa pt. „Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej”, Kraków, 9–10 października 2006 r.
- IV Ogólnopolska Metodyczna Konferencja Naukowa pt. „Rola przedsiębiorczości w gospodarce opartej na wiedzy” ze specjalną sesją pt. „Rola etyki w przedsiębiorczości”, Kraków, 8–9 października 2007 r.
- V Ogólnopolska Metodyczna Konferencja Naukowa pt. „Rola przedsiębiorczości w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego” połączona z I Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 6–7 października 2008 r.
- VI Ogólnopolska Metodyczna Konferencja Naukowa pt. „Przedsiębiorczość w warunkach integracji europejskiej” połączona z II Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 5–6 października 2009 r.
- VII Ogólnopolska Metodyczna Konferencja Naukowa pt. „Przedsiębiorczość w warunkach globalizacji” połączona z III Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 4–5 października 2010 r.
8. Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Rola przedsiębiorczości w edukacji” (8th International Scientific Conference on *the Role of Entrepreneurship in Education*) połączona z 4. Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 3–4 października (October) 2011 r.
9. Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Przedsiębiorczość w warunkach kryzysu gospodarczego” (9th International Scientific Conference on *Entrepreneurship in the Conditions of Economic Crisis*) połączona z 5. Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 8–9 października (October) 2012 r.
10. Jubileuszowa Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Rola przedsiębiorczości w rozwoju firm i układów przestrzennych” (10th Jubilee International Scientific Conference on *the Role of Entrepreneurship in the Development of Enterprises and Spatial Systems*) połączona z 6. Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 7–8 października (October) 2012 r.
11. Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Rola przedsiębiorczości w rozwoju społeczno-gospodarczym układów przestrzennych” (11th International Scientific Conference on *the Role of Entrepreneurship in Socio-Economic Development of Spatial Systems*), połączona z 7. Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 6–7 października (October) 2014 r.
12. Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Przedsiębiorczość jako czynnik rozwoju układów lokalnych” (12th International Scientific Conference on *Entrepreneurship as a Factor in the Development*

- of Local Systems*), połączona z 8. Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 5–6 października (October) 2015 r.
13. Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Międzynarodowe i krajowe uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w układach przestrzennych” (13th Scientific Conference *on International and Domestic Conditions for the Development of Entrepreneurship in Spatial Systems*) połączona z 9. Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 10–11 października (October) 2016 r.
 14. Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Przedsiębiorczość w rozwoju układów regionalnych” (14th International Scientific Conference *on Entrepreneurship in the Development of Regional Systems*), połączona z 10. Jubileuszowym Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 9–10 października (October) 2017 r.

W 2018 r. zapraszamy na kolejną 15. Międzynarodową Konferencję Naukową pt. „Problematyka badawcza funkcji przedsiębiorczości w rozwoju układów przestrzennych” (15th International Scientific Conference *on the Functions of Entrepreneurship in the Development of Spatial Systems – Research-related issues*), połączoną z 11. Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości, Kraków, 8–9 października (October) 2018 r.

Załącznik 2

Wykaz tomów „Przedsiębiorczość – Edukacja”

- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2005, *Przedsiębiorczość a współczesne wyzwania cywilizacyjne*, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 1, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Wydawnictwo „MiWa”, Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2006, *Rola przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki*, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 2, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2007, *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej*, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 3, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2008, *Rola przedsiębiorczości w gospodarce opartej na wiedzy*, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 4, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2009, *Rola przedsiębiorczości w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego*, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 5, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2010, *Przedsiębiorczość w warunkach integracji europejskiej*, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 6, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2011, *Przedsiębiorczość w warunkach globalizacji/ Entrepreneurship in the Conditions of Globalization*, Przedsiębiorczość – Edukacja / Entrepreneurship – Education, nr 7, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2012, *Rola przedsiębiorczości w edukacji / the Role of Entrepreneurship in Education*, Przedsiębiorczość – Edukacja / Entrepreneurship – Education, nr 8, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2013, *Przedsiębiorczość w warunkach kryzysu gospodarczego / Entrepreneurship in the Conditions of Economic Crisis*, Przedsiębiorczość – Edukacja / Entrepreneurship – Education, nr 9, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2014, *Rola przedsiębiorczości w rozwoju firm i układów przestrzennych / the Role of Entrepreneurship in the Development of Enterprises and Spatial Systems*, Przedsiębiorczość – Edukacja / Entrepreneurship – Education, nr 10, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.

- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2015, *Rola przedsiębiorczości w rozwoju społeczno-gospodarczym układów przestrzennych/ the role of entrepreneurship in the socio-economic development of spatial systems*, *Przedsiębiorczość – Edukacja / Entrepreneurship – Education*, nr 11, wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Warszawa–Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2016, *Przedsiębiorczość jako czynnik rozwoju układów lokalnych/ Entrepreneurship as a factor in the development of local systems*, *Przedsiębiorczość – Edukacja / Entrepreneurship – Education*, nr 12, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków.
- Zioło Z., Rachwał T. (red.), 2017, *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości*, *Przedsiębiorczość – Edukacja / Entrepreneurship – Education*, nr 13, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków.